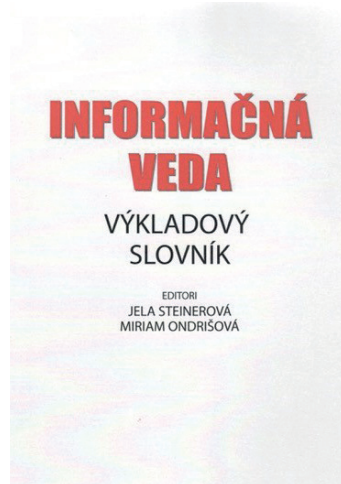


## RECENZE

**STEINEROVÁ, Jela a Miriam ONDRIŠOVÁ a kol.**  
Informačná veda: Výkladový slovník. Bratislava: Univerzita  
Komenského, 2020. 278 s. ISBN 978-80-223-4866-9.

### Chrestomatia informačnej vedy na spôsob slovníka

Univerzita Komenského v Bratislave vydala zaujímavú vedecko-odbornú publikáciu určenú najmä pre študentov v odbore *knižničné a informačné štúdiá*. Ide o výkladový slovník. Editorkou diela je profesorka Jela Steinerová, ktorá je aj autorkou väčšiny hesiel, a inžinierka Miriam Ondrišová. Autormi ďalších hesiel sú prof. PhDr. Jaroslav Šušol, PhD., doc. PhDr. Pavol Rankov, PhD., doc. PhDr. Lucia Lichnerová, PhD., PhDr. Ľudmila Hrdináková, PhD., Mgr. Marta Špániová, PhD., Mgr. Katarína Buzová, PhD., Mgr. Andrea Hrková, PhD. Slovník je jedným z výstupov vedeckého projektu a grantu Agentúry na podporu vedy a výskumu a sústreďuje výklady najzávažnejších pojmov a termínov, ktorých autori sa usilujú modifikovať a vysvetliť tradičné chápanie informačnej vedy so zreteľom na aktuálne trendy v odbore v posledných desaťročiach. Ak hovoríme o *chrestomatii*, tak chceme vyjadriť fakt, že ide o súbor autorských textov odborníkov, pričom jednotlivé texty výkladov vyjadrujú v rôznej miere buď výsledky osobného bádania alebo autorské kompilácie s cieľom vysvetliť isté pojmy a termíny.



Rozhodne je potrebné vyzdvihnúť, že autormi jednotlivých výkladov hesiel sú výlučne vedecko-pedagogickí pracovníci *Katedry knižničnej a informačnej vedy Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*. V úvode je informácia, že tento slovník nadväzuje na terminologický a výkladový slovník *Informačná veda*, ktorý sme vydali na bratislavskej katedre v roku 1998 (Dušan Katuščák, Marta Nováková, Marta Matthaedsová a kol.). Práve vydaný slovník však predstavuje celkom *nové dielo*. Má odlišnú koncepciu, rozsah, kompozíciu hesiel, všeobecnejšiu úroveň výkladov, aktuálnejšie výklady a autorské interpretácie pojmov a termínov.

Poslaním slovníka je poskytnúť „základnú orientáciu pre odborníkov, študentov a mladých vedeckých pracovníkov, ktorí vstupujú do štúdia informačnej vedy“.

Výkladový slovník modeluje informačnú vedu pomocou stovky pojmov a termínov z oblasti knižničnej a informačnej vedy. Na najvyššej úrovni sú v slovníku výklady pojmov týkajúce sa teórie informačnej vedy, organizácie poznania, informačného prieskumu, správania, architektúry, zdrojov, gramotnosti, služieb, bibliometrie a infometrie.

Koncepcia slovníka je jasná a zrozumiteľne vysvetlená a každé heslo má svojho autora. Slovník predstavuje dobrý čin a snahu predstaviť v danom čase syntézu a úroveň akademického myslenia o odbore.

Každý pokus o syntézu poznatkov o odbore informačná veda je vítaný a užitočný, pretože znamená súhrn myšlienok, teórií, metateórií a prístupov, ktoré sú charakteristic-

ké nielen pre jedno akademické pracovisko, ale môžu mať aj širšiu platnosť a využitie. Snaha o vymedzenie pojmu informačná veda je dôležitá okrem iného aj z toho dôvodu, že vo všeobecne dostupnej wikipédii sa nachádzajú rozličné výklady pojmu *informačná veda*, a preto je vymedzenie pojmu stále aktuálne a potrebné.

Pre zaujímavosť uvedieme, ako sa pojem informačné veda vykladá vo wikipédii v češtine, angličtine a slovenčine. Ten rozptyl výkladov je skutočne dosť veľký a otázka akéhosi zjednocujúceho výkladu najmä pre vzdelávacie účely je naliehavá, aby študenti a odborníci mali k dispozícii nejaký výklad, ktorý bude jasný a zrozumiteľný všetkým.

**Cze wiki:** „*Informační věda ... je v nejširším pojetí chápána jako obecná věda o informaci (fyzikální, biologické, kulturní), v užším významu pak jako věda interdisciplinárního charakteru zabývající se zákonitostmi procesů vzniku, zpracování, měření, kódování, ukládání, transformace, distribuce a recepce informací ve společnosti. Jejím cílem je zabezpečit a racionalizovat sociální informační a komunikační procesy.*“

**Eng wiki:** „*Informačná veda (tiež známa ako informačné štúdiá) je akademická oblasť, ktorá sa primárne zaoberá analýzou, zhromažďovaním, klasifikáciou, manipuláciou, ukladaním, vyhľadávaním, pohybom, šírením a ochranou informácií. Odborníci v odbore i mimo neho študujú aplikáciu a využitie poznatkov v organizáciách spolu s interakciou medzi ľuďmi, organizáciami a akýmikoľvek existujúcimi informačnými systémami s cieľom vytvoriť, nahradiť, vylepšiť alebo porozumieť informačným systémom. Historicky je informačná veda spojená s počítačovou vedou, psychológiou, technológiou a spravodajskými agentúrami. Informačná veda však zahŕňa aj aspekty rôznych oblastí, ako sú archívna veda, kognitívne vedy, obchod, právo, lingvistika, muzeológia, manažment, matematika, filozofia, verejná politika a spoločenské vedy.*“

**Slo wiki:** „*Informačná veda je v najširšom ponímaní veda o informácií (napríklad fyzikálnej, biologickej, kultúrnej). V užšom ponímaní ide o vedu interdisciplinárneho charakteru, ktorá sa zaoberá zákonitosťami procesov vzniku, spracovania, merania, kódovania, ukladania, transformácie, distribúcie a recepcie informácií v spoločnosti.*“

Ukazuje sa, že o výklady pojmu informačná veda nie je núdzka. Ale, asi to tak má byť. Výkladov máme mnoho, problém jednotného výkladu však zostáva a môže byť predmetom ďalších akademických úvah a prístupov. V skutočnosti však ani v uvedených výkladoch, ani v slovníku nejde ani tak o *informačnú vedu*, ale o *knižnično-informačnú vedu*, respektíve *dokumentáciu*.

Výkladový slovník nanovo vyvoláva otázky, ktoré sa týkajú jadra nášho odboru. V medzinárodnom kontexte sa pojem *knižničná a informačná veda* používa v prostredí vysokoškolského vzdelávania ako *Library and Information Science*. V odbornej komunikácii sa označuje skratkou LIS. Postupne sa stabilizovalo *jadro* knižničnej a informačnej vedy, ktoré tvoria najmä tieto disciplíny, a to v podstate tak, ako ho vymedzuje aj posudzovaný bratislavský výkladový slovník: *vyhľadávanie a získavanie informácií, manažment knižníc, organizácia znalostí, knihovnícke štúdiá, informačná architektúra, informačné správanie, informačný prieskum, informačné systémy a služby, vedecká komunikácia, digitálna gramotnosť, bibliometria a scientometria, informačná spoločnosť, kultúrne dedičstvo, interakcia človek-počítač, správanie používateľov, digitalizácia*.

Som presvedčený, že v týchto časoch plných zmien, výziev, príležitostí a lákadiel by sa náš odbor *knižničné a informačné štúdiá (a veda)* mal držať svojej *podstaty*, za ktorú považujem „*zaznamenanú informáciu a poznatok*“. Inými slovami ide o informáciu alebo poznatok zaznamenaný na nejakom *nosiči*. Ide teda o *dokument* a jeho hlavné formy: *text, obraz, zvuk, audiovizuálny dokument*, pretože v knižniciach a iných informačných inštitúciách už dávnejšie knihovníci a informační špecialisti zďaleka nepracujú len s textovými dokumentmi, ale aj s obrazovými, zvukovými a audiovizuálnymi dokumentmi, a to v analógovej aj digitálnej forme.

Na druhej strane je možné hovoriť o tom, čo potvrdzujú aj vyššie uvedené výklady z wikipédie o akejsi plávajúcej identite nášho odboru. Odbor knižničných a informačných štúdií a knižnično-informačnej vedy má, takpovediac, flexibilnú, plávajúcu identitu. Hraniče, ako aj vedecké a vzdelávacie rámce, nie sú také ostré a výrazné, ako ich poznáme v lekárskejších, prírodných a technických vedách, odboroch a študijných programoch.

V akademických prístupoch a vo vzdelávaní v odbore je možné hovoriť o *fragmentácii* teórie, metodológie i vzdelávania v odbore LIS. V Európe napríklad neexistuje *jeden* model vzdelávania v odbore. Vzdelávanie je fragmentované. *Fragmentácia* vzdelávania v odbore LIS v Európe má, na jednej strane, svoje historické príčiny a súvisí s rozdielnym vývojom kultúr, vedy, vzdelania, hospodárstva jednotlivých európskych krajín a národných štátov. Na druhej strane, napriek rozdielom, existujú vo vzdelávaní LIS číry *podobnosti*, predsa však v jednotlivých európskych krajinách prevládajú *odlišné* smery vzdelávania, čo súvisí s veľkosťou krajín a možnosťami zamestnania určitých počtov absolventov.

Menšie krajiny, medzi ktoré patrí aj Slovensko a Česko, majú spravidla len jeden-dva akreditované programy, ktoré musia byť jednak *univerzálne*, ale aj dostatočne *špecializované*, aby dokázali na potrebnej úrovni reagovať na meniace sa potreby spoločnosti a zamestnateľnosť absolventov. Dá sa však očakávať, že spoločenské a hospodárske zmeny v Európe si vynúti väčšiu pozornosť, pokiaľ ide o zblížovanie a štandardizáciu vzdelávania v odbore LIS, pretože *princípy* komunikácie zaznamenaných vedeckých, technických, obchodných a iných informácií a poznatkov sú *rovnaké*. Napokon, bez istej úrovne *štandardnosti* vzdelávania v tomto odbore LIS by nebol možný *voľný pohyb osôb a zamestnateľnosť* absolventov v európskych krajinách navzájom.

Výkladový slovník je dokladom faktu, že každá nová generácia informačných vedcov a špecialistov sa usiluje o to, aby si vytvorila *svoju predstavu o odbore* záujmu v určitom čase. Tak je to i v tomto prípade. Je to správne. Vo vede, podobne ako v iných oblastiach je nevyhnutná kontinuita poznania. Za inovácie je potom vhodné označovať prístupy, ktoré vychádzajú z dôkladného poznania odboru a danej vedy a praxe vôbec, a to nie len v rámci *jednej krajiny*. Veda a vedecké poznanie totiž nemajú hranice ani národné farby, a tak je potrebné pristupovať aj k inováciám. Takže je dôležité uvedomiť si, či je niečo nové a inovatívne pre autora alebo či ide skutočne o novosť a inováciu z hľadiska vedy ako takej v nadnárodnom zmysle. V danom prípade knižničnej a informačnej vedy.

Osobne nadobúdam presvedčenie, že naša akademická knižničná a informačná veda zaostáva za knižničnou a informačnou praxou a za technologickou úrovňou dosahovanou v praxi. Praktické uplatňovanie digitálnych technológií v informačných systémoch a službách informačných inštitúcií (*digital humanities*) predbieha akademickú knižničnú a informačnú vedu a posúva vedu samotnú do pozície dodatočného, následného glosátora, komentátora a interpretu vecí a javov, ktoré už v praxi fungujú, aj keď nie celkom alebo aspoň uspokojivo na Slovensku prípadne v Čechách (*FRBR, autorita, RDA, autorské právo a informačná etika v odbore, bibliografia, celoživotné vzdelávanie v odbore, ekonomika činnosti a využívanie verejných zdrojov, altmetria, digitalizácia, digitálna knižnica a repozit na národnej úrovni, integrácia a informačná analýza v pamäťových a fondových inštitúciách, spoločná efektívna platforma služieb, interoperabilita, ochrana zbierok, umelá inteligencia v odbore, súvisiace odbory, atď.*).

Podľa môjho názoru by to malo byť tak, že knižničná a informačná veda má veci zo všeobecňovať, ale hlavne by mala zjednodušovať, definovať trendy, aplikovať poznatky a formulovať jasné požiadavky pre prax a energicky sa aj zasaďovať o napredovanie praxe. Napokon, výstupom a zmyslom nášho odboru nie sú teórie, niečo v duchu „*l'art pour l'art*“, ale teórie smerujúce ku skvalitneniu informačných systémov a služieb. Naša pozícia akademikov v odbore knižničná a informačná veda je síce príjemná, nezávážna, poskytuje nám slobodu bádania a tvorbu vlastných teórií, metateórií, pretože nemáme priamu zodpovednosť za prax.

Ťažko sa však môžeme zbaviť zodpovednosti za stav tisícov knižníc a iných informačných inštitúcií a úroveň ich činnosti, ako aj za ďalšie vzdelávania a úroveň zamestnancov odboru.

Smerom do vnútra odboru zvyknem upozorňovať na otázku nedostatku odborového sebavedomia. Často sa zabúda na fakt, že jedinečnou podstatou odboru LIS sú zaznamenané informácie a poznatky, že odbor má za sebou stáročný vývoj, státisíce špecialistov, knihovníkov, bibliografov, vedcov a hlavne obrovskú inštitucionálnu základňu (knižnice, archívy, múzeá, dokumentačné centrá atď.). Ľudia v odbore o *zaznamenaných informáciách a poznatkoch*, o dokumentoch, ich tvorbe, získavaní, ochrane, sprístupňovaní atď. vedia všetko, sú najkompetentnejší a niekedy nechápem, prečo čakajú, že niekto z iného odboru im o tom povie viac.

Koncipovať teórie mimo jadra odboru je neakceptovateľné. To sa v prípade výkladového slovníka *Informačná veda* nestalo. Autori sú z odboru. Určite netreba vylúčiť spoluprácu s inými odbormi a odborníkmi. Práve naopak. Ibaže v tomto vzťahu musia mať hlavné slovo ľudia z odboru LIS. To viem z vlastnej skúsenosti. V súvislosti s recenzovanou knihou sa možno „pretlak“ iných disciplín a nedostatok sebavedomia špecialistov z odboru LIS prejavuje v tom, že sa hovorí o „informačnej vede“ a nie o „knižničnej a informačnej vede“. Toto ukrývanie „knižničnej“ zložky nášho odboru pravdepodobne súvisí so snahou vyzerat' dôležitejšie a azda aj zvýšiť akceptovateľnosť odboru v kontexte iných študijných a vedných odborov a študijných programov. Namiesto toho, aby sme pojmu „knižničná a informačná veda/štúdiá“ resp. „knižničná, informačná veda a dokumentácia“ dávali nový význam zodpovedajúci rozvoju spoločnosti a technológiám, redukuje ho na „informačnú vedu“, v ktorej sa náš odbor stráca.

Nazdávame sa, že napríklad *systémovú analýzu* pre dokumentový informačný systém, knižničný systém, digitálnu knižnicu apod. musí riadiť a definovať človek s kompetenciami LIS a nie informatik, ktorý je v tomto vzťahu len podriadený partner a nie naopak. A to je veľmi ťažké... Neúspešné a často zbabrané projekty z okruhu informatizácie spoločnosti (na Slovensku) to len potvrdzujú. Slovom, nestačí, že sa manažment inštitúcie alebo nejaké ministerstvo dohodne na dodávkach s nejakou IKT firmou. Bez dôkladnej a kvalitnej odbornej analýzy sa úspech nedostaví. A tu má nastúpiť akademický sektor odboru. Pokiaľ ide o metódy informačnej vedy, treba asi rozlišovať *metódy* knižnično-informačnej vedy, ktoré umožňujú plniť jej *poznávaciu* funkciu, ak takú má, alebo *súhrn postupov*, ktoré sa v nej používajú. Knižničná a informačná veda používa v rôznej miere rovnaké všeobecno-vedecké metódy ako iné vedy (indukcia, dedukcia, analýza, syntéza a pod.). Používa tiež svoje špeciálne aplikované metódy, ako kvantitatívna metóda, kvalitatívna metóda, deskriptívna metóda, komparatívna metóda, empirická metóda, informačná analýza, bibliometrická analýza, bibliografická analýza, informačný prieskum, dotazníkový prieskum, analýza používateľov knižničných a informačných systémov, štatistika výpožičiek, prehľad a pod.

Zdá sa, že v tomto ohľade je otvorená diskusia o vzťahu akademických pracovísk s informačnými inštitúciami ešte stále pred celou odborovou komunitou.

Bratislavský výkladový slovník *Informačná veda* je v každom prípade dobrá a užitočná publikácia, ktorá je obrazom a odrazom akademického myslenia o odbore knižničná a informačná veda u nás v súčasnosti.

Prof. PhDr. Dušan Katuščák, PhD.

Slezská univerzita Opava. Filozoficko-přirodovědná fakulta. Ústav bohemistiky a knihovnictví.

KATUŠČÁK, Dušan. Chrestomatia informačnej vedy na spôsob slovníka. *Knihovna: knihovnícká revue*. 2020, 31(2), 114–117. ISSN 1801-3252.